

Børns musikalske udvikling – et notat

af Jørgen Pauli Jensen

»En pige sang en forbudt sang. Andre sang med. En gammel mand foreslog, at man sang en sang fra modstandskampen. Man begyndte at synge sangen. Det var utroligt. Jeg følte, at jeg var blandt kammerater. Jeg havde ikke forestillet mig, at der kunne være en sådan modstand midt i løvens hule. Jeg følte mig godt tilpas.«

(*Grækeren Periklis Korovesis i en bog om torturen i Grækenland.*)

I løbet af 1970'erne er det blevet acceptabelt at beskæftige sig med musikkens psykologi, sociologi og pædagogik i et omfang, der ikke tidligere er set i Danmark. Denne tendens viser sig blandt andet deri, at der de senere år er udkommet adskillige publikationer herom på dansk og nordiske sprog.¹

En del af disse publikationer er af undervisningspsykologisk observans, det vil sige de interesserer sig for, hvordan mennesker – især børn og unge – udvikler deres musikalske evner, og for de sociale og medfødte betingelser for at musikalske muligheder virkeliggøres.

Nedenfor nogle spredte bemærkninger om dette felt og nogle argumenter for, at de mange delundersøgelser og delteorier sættes i videre sammenhænge, f.eks. ved hjælp af identitetsbegrebet.

Psykiske processer og virksomheder

Uhyre mange undersøgelser har beskæftiget sig med udviklingen af børns og unges musikreception, det vil sige deres interesser og evner i forhold til den direkte sanseligt-ansuelige (hørte) musiks forskellige aspekter. Sådanne psykiske processer som udvikling af »rytmesans«, »melodians«, etc., er selvkært af interesse for den praktiserede musikpædagogik. Men kendskab hertil kan også være af begrænset værdi, hvis man vil interessere sig for børn som hele personer i deres sociale netværk, og for de ideologiske og andre forestillinger, som også tilegnes i en musikalsk læringssituation.

Fra sådanne undersøgelser kan vi f.eks. blive belært om, at børn i førskolealderens udviklingsperiode (ca. 3–6–7 år) interesserer sig for ændringer i tempo, rytme, klangfarve og – især – for de såkaldte ekspressive kvaliteter (om det er glad, bedrøvet, vred, etc. musik). Derimod er interessen i denne periode meget lille overfor harmonisering, dur og mol, konsonans eller dissonans. Først i grundskolebarnets periode (ca. 7–14 år) gør det en forskel om en given melodi ledsages af harmonier vi voksne finder »rimelige« eller af harmoniseringer vi finder »unaturlige«. Førskolebarnet har endnu ikke tilegnet sig voksensamfundets musikalske normer.

Det må bemærkes, at det er udviklingsrækkefølgerne der er det lovmæssige i sådanne udviklingspsykologiske aspekter (»rytmesans« og glæde ved ekspressive kvaliteter før »sans for harmonier«). De kronologiske aldre i hvilke disse faser forløber kan variere meget fra barn til barn og fra børnegruppe til børnegruppe. Man kan altså ikke slå op i musikkens udviklingspsykologi som en kagebog og se hvad f.eks. en 5-årig skal kunne, analogt med at det er ligeså normalt at gå når man er 9 måneder som 18 måneder.

De mere eller mindre elementære psykiske processer eksisterer selvkært ikke isoleret, men indgår i mere omfattende handle- og oplevelseshelheder som leg, læring og uddannelse, arbejde. Med en fagterm kaldet »virksomheder«.² Førskoleperioden er – forudsat gunstige livsvilkår – en særlig aktiv periode musikalsk set. De musikalske aktiviteter indgår i barnets leg, den virksomhed hvormed det både udtrykker og udvikler sig. Typiske for perioden er den musikalske improvisation eller »spontansang«. Disse sange, hvor det kan være umuligt at sige om det er sang, tale eller talesang, forekommer i to former: la-la sange uden tekst, og tekstsangene, hvis tekster genspejler barnets dagligdags erfaringer og problemer (»Jeg er en sød pige/dreng«, »Nu skal vi køre i tog«, »I morgen har jeg fødselsdag«). Musik er med andre ord ikke noget autonomt, men indgår funktionelt som en del af barnets totale, psyko-sociale

»livsrum«. Det anvender – forudsat gunstige opvækstvilkår – musik til bedre at forstå sin omverden, sig selv og egen placering i det nære sociale netværk, intellektuelt som følelsesmæssigt.

Disse psykiske processer medfører i forbindelse med givne sociale betingelser udvikling af mere varige personlighedstræk hos givne personer og persongrupper. Men hvilke mere varige træk og forestillinger der er tale om, har man interesseret sig meget lidt for i musikpsykologi og –pædagogik. Musikpædagoger har ofte været snævert interesseret i elevens evner og færdigheder til umiddelbart praktisk undervisningsbrug på forskellige niveauer. Pædagoger har desuden ofte beskæftiget sig med musikpsykologi og –sociologi for at legitimere deres særlige metode, som de ville anvende uanset hvad videnskabeligt orienterede undersøgelser måtte vise. Et »videnskabeligt skær« over den pædagogiske metode man anvender giver prestige. Det har medvirket til, at megen anerkendelse fra psykologi og sociologi ikke inddrages. F.eks. er det sjældent i musikpsykologi at se frugtbare overvejelser over musikkens sociale funktioner. I sprogpsykologi derimod indgår den erkendelse, at sprogtilegnelse ikke alene er flere ord eller færdigheder, men fremfor alt at anvende sproget på flere måder i sociale sammenhænge. Jeg har f.eks. aldrig set undersøgelser over betingelser for at *samme* musik anvendes til aktiv lytning individuelt eller kollektivt, eller til dans og bevægelse, eller som »lydtapet« for andre aktiviteter. Man er vistnok tilbøjelig til den antagelse, at givne musikgenrer »i sig selv« vil give anledning til bestemte lyttestrategier og sociale anvendelser.³

For at kunne forbinde personlighedsudvikling og dens musikalske sider med sociale forhold, vil identitetsbegrebet rimeligvis kunne være hensigtsmæssigt. Dette fordi der både er tale om noget »personligt« og kollektivt. Den enkelte og smågrupperne tilegner sig *givne* identiteter, og fra samfundets side foregår en »kulturkamp« om at få os til at acceptere givne former for selvforståelse.

Identitetsdannelse og musik

Identitet vil sige forståelse og følelse af personlig og kollektiv enhed, sammenhæng og kontinuitet i personligt og kollektivt liv, i leg og arbejde, i familieliv og i sprog og forestillinger, der videregives til næste generation. At tilegne sig »holdbare« forestillinger om hvem jeg/vi er, betragtes i psykologien som en vigtig betingelse for at kunne leve et godt liv.⁴ Man kunne så spørge efter, hvilken rolle musikken spiller i denne side af personers og persongrupper liv.

Hvordan musik kan anvendes til at fremme personlig og kollektiv identitet ses tydeligst hos den tredje verdens folk. Eksempelvis i den »nye chilenske sang« (Violetta Parra, Victor Jara, Sergio Ortega m.m.fl.), hvis udtrykkelige formål er at skabe og fastholde en chilensk kulturidentitet som modvægt mod især den nordamerikanske kulturimperialisme. En musikpædagog fra den tredje verden (Afrika) behandler dette emne i en artikel med den meget sigende titel: »The person first, or the people first? A third world dilemma.«⁵ Heri gør han bl.a. opmærksom på, at den tredje verden ikke deler den vestlige verdens individualistiske ideer og derfor ikke er interesseret i f.eks. elektronisk musik, når den tjener det formål, at komponisten kan udvikle et helt personligt musiksprog og kommunikere dette til mange. »Men om han dermed kommunikerer nogen som helst ideer er noget man stadigt må tvivle på«, siger han blandt andet.

Ser man så på, hvordan mulighederne for at danne en sund personlig og historisk identitet er i Danmark og den vestlige verden, ser billedet unægteligt noget broget ud. Man kunne blive tilbøjelig til at tænke på, om der ikke i dette område af verden er tale om »falsk identitet« i den betydning, at »livssammenhænge der truer med at falde sønder og sammen kun kan opretholdes med vold.«⁶ Bortset fra alansen under 2. verdenskrig kan jeg i hvert fald ikke mindes situationer, hvor musik og sang har kunnet fungere som fremmede for en kollektiv, dansk eller nordisk identitet. Til trods for at der selvfølgelig findes en del alternative eller ikke-alternative musikmiljøer af værdifuld art, så kunne man alligevel spørge med Jürgen Habermas: »Kan komplekse samfund danne en fornuftig identitet?«⁷ Hertil kunne så føjes: kan musik medvirke til at danne en fornuftig personlig og kollektiv identitet? hvordan eller hvordan ikke? Det burde efter min mening være et grundspørgsmål for enhver musikformidler.

På personlighedsudviklingens niveau er det nævnt ovenfor, at førskolebørns musikalske aktivitet synes at indgå på »NATURLIG« måde i deres totale virksomhed. Men de undersøgelser man har til rådighed peger også på, at dette ændres i løbet af grundskoleårene. Den svenske musikpsykolog Bertil Sundin siger f.eks. herom: »At (musikalsk) skaben forsvinder i løbet af skoleårene sandsynliggøres af en række iagttagelser af skolebørn... Meget kort kan det beskrives på følgende måde: førskolebarnet udviser stor variation med hensyn til skabende aktivitet, men denne aktivitet forekommer hyppigt og modarbejdes sjældent. I skolen synes denne skaben at gå under jorden og først dukke op ved puberteten, hvis den overhovedet

dukker op.« Sådanne konklusioner peger på, at der sker en musikalsk dequalificering i grundskoleårene sammenlignet med førskolebarnets *måde* at beskæftige sig med musik på. Og man kunne stille mange spørgsmål i denne forbindelse: hvad er betingelserne bag dette? hvor skal de søges (skolen?, hjemmet?, massemedierne?, overordnede samfundsforhold, der via skole og andre institutioner markerer, at musik er en use-riøs fritidsbeskæftigelse?)? hvad er betingelserne bag, at nogle mennesker fortsætter at anvende musik mere personligt og kollektivt alsidigt i analogi med førskolebarnet? hvilke emner beskæftiger egentlig grundskolebørnene mere »spontan« og spiller en rolle for deres videre identitetsdannelse?

I ungdomsperioden regnes identitetskriser for så at sige noget »naturligt«, dog underforstået: i vort samfund. Musiklivet giver sit bidrag til denne periodes rolleforvirring med dets tilbud om idoler i stedet for solidaritet, med dets tendens til ungdomsghettoisering (de »unges« musik, tøj, etc.), med dets ritualer omkring koncertsalen, beat- og popkoncerter, etc. Igen kunne man her stille en stribe af spørgsmål: hvordan fremme en identitet med tilhørende musik og sang, der lagde mere vægt på solidaritetsmuligheder på tværs af generationer? findes en sådan musik? hvilken? hvordan fungerer den? hvem ville evt. skrive den? hvilke dimensioner indgår i udvikling af en politisk og historisk bevidsthedsdannelse, og hvordan sættes dette i musik? hvordan tegnes den – personligt og kollektivt?

Jeg kan ikke besvare alle de spørgsmål, der melder sig, men jeg mener det er problemer og spørgsmål af denne type, som det videre arbejde med musikkens psykologi, sociologi og pædagogik bør lægge vægt på.

1. Martin Geck: Musikterapi. Hjælp eller bedøvelse. (1978).
Finn Gravesen: Musik og samfund. (1977).
Estrid Heerup: Musikken – en del af barnet. (1980).
J. Pauli Jensen: Musikkens psykologi og sociologi. (1977).
J. P. Jensen & M. Poulsen: Musikopleven og musikformidling. (1975).
Poul Nielsen: Musik og materialisme. (1978).
Bertil Sundin: Barns musikaliska utveckling. (1978).
2. Til en nærmere redegørelse for fagbegreber som »virksomheder«, »udviklingsperiode«, »personlighedsudvikling«, etc. må jeg i al ubeskedenhed henvise til min »Udvikling og livsvilkår« (Gyldendal, 1980).
3. En undersøgelse af svenskeren Anders Gahlin over dette emne er refereret i Jensen & Poulsen, 1975, s. 33–82.
4. Som indgangslitteratur til identitetsbegrebet anvendes ofte den nordamerikanske psykolog Erik H. Eriksons to bøger: »Barnet og samfundet« (Reitzel, 1971), og »Ungdom, identitet og kriser« (Reitzel, 1971).
5. Leon J. New: The person first, or the people first? – I: International music education. ISME Yearbook, volume VI–1979. Papers of the 13th International Conference. Mainz: B. Schoot's Söhne, 1979, s. 38–41.
6. & 7. Fra Jürgen Habermas: Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus. Suhrkamp, 1976, s. 92 ff.